

UMIŃSKI JAN NEPOMUCEN (1778-1851)

Urodził się 22 stycznia 1778 roku w Czeluścinie k. Kobyлина jako szóste dziecko Hilarego, herbu Cholewa, starosty bielskiego i Franciszki z Ryszewskich. Jego ojciec był właścicielem rozległych ziem – Smolice ze Zdzietawami, Czeluścin i później dokupionych Bartoszewic i Kuźnicy. Po krótkim pobycie w Warszawie w 1791 roku, jeszcze za życia ojca został oddany do konwiktu we Wschowie, skąd w 1792 roku przeniósł się do Poznania w celu dalszej nauki.

W 1794 roku brał udział w powstaniu kościuszkowskim, gdzie jako adiutant generała Antoniego Madalińskiego walczył w korpusie generała Jana Henryka Dąbrowskiego w czasie jego wyprawy do Wielkopolski, za co Prusacy wytoczyli mu proces i przejściowo jego dobra wzięli pod sekwestr (zastaw). Gdy w 1806 roku Napoleon przybył do Poznania, Umiński utworzył szwadron gwardii honorowej, w skład którego wchodziłi przedstawiciele wielkopolskich rodów, i towarzyszył cesarzowi przy wszystkich jego wycieczkach w okolicę. Jako dwudziestoosmiolatek otrzymał awans na podpułkownika. W tymże roku 1806 jako szef szwadronu jazdy walczył w kampanii pomorskiej pod Gdańskiem i Tczewem w czasie wojen napoleońskich. 27 stycznia 1807 roku został ranny i dostał się do pruskiej niewoli. Skazany na karę śmierci przez pruski sąd wojenny, uwolniony został dzięki osobistej interwencji Napoleona. Wstąpił do francuskiej kawalerii, gdzie miał stopień majora. Po pewnym czasie przeniósł się do armii Księstwa Warszawskiego. Wziął udział w wojnie z Austrią, która przyniosła mu awans na pułkownika. Objął dowództwo nad świeżo sformowanym 10 pułkiem huzarów. Według opinii współczesnych był „wzrostu małego, postawy prawdziwie wojskowej i jeździec zawołany”, nie żałował sił i środków, aby doprowadzić podległą sobie jednostkę do jak najwyższej sprawności bojowej. Pułk włączony został do straży przedniej dowodzonej przez marszałka Joachima Murata.

W 1812 roku wziął udział w kampanii rosyjskiej. Walczył w bitwie pod Borodino i pod Smoleńskiem. Jako pierwszy wkroczył na czele huzarów do Moskwy. W korpusie ks. Józefa Poniatowskiego w dniu 25 stycznia 1813 roku wraz z grupą innych wyższych oficerów otrzymał awans na generała. Był inicjatorem utworzenia polskich jednostek jazdy wzorowanych na kozakach. Formację tą nazwano krakusami. Walczył w bitwie pod Lipskiem w 1813 roku, gdzie został ranny i dostał się do niewoli (16-19 października 1813 roku). W 1815 roku przez krótki okres był w armii Królestwa Polskiego, dowodząc brygadą strzelców konnych, po czym zwolnił się ze służby i osiadł w swym majątku Smolice w Wielkim Księstwie Poznańskim.

Od 1820 roku brał czynny udział w pracach tajnych organizacji na terenie Księstwa. Należał do Związku Kosynierów, a następnie wraz z Walerianem Łukasińskim był współzałożycielem Towarzystwa Patriotycznego, obejmującego cały obszar dawnej Polski. Aresztowany za tę działalność

w 1826 roku, skazany został na 6 lat więzienia. Po wybuchu powstania listopadowego w 1830 roku uciekł w przebraniu z twierdzy głogowskiej i wstąpił do wojska. Początkowo jako prosty żołnierz bił się pod Wawrem i Grochowem. Generał Dembiński powierzył mu dowództwo nad I Korpusem kawalerii. W marcu 1831 roku jego korpus operował nad Narwią. Dowodził w wygranej bitwie pod Jędrzejowem, wziął udział w bitwie pod Ostrołęką, po której wystąpił z ostrą krytyką wobec gen. Skrzyneckiego. Bronił Warszawy. Po zdobyciu jej mianowany został przez sejm (23 września 1831 roku) wodzem naczelnym. Po kilku godzinach został jednak odwołany. Po kapitulacji, wraz z wojskiem przeszedł do Modlina. W Płockiem miał zatarg z gen. Maciejem Rybińskim. Związany z kaliszczanami, pod koniec powstania przeciwstawiał się kapitulacyjnej postawie generalicji.

Po upadku powstania nie wrócił już do Wielkopolski, lecz udał się na emigrację do Francji i Anglii. Władze pruskie skonfiskowały jego majątek, on sam został skazany zaocznie przez Prusaków na śmierć i powieszony in effigie (wykonać wyrok na wizerunku zbiegłego lub zmarłego przestępcy). Był współpracownikiem księcia Adama Jerzego Czartoryskiego. W 1832 roku należał do założycieli Towarzystwa Literackiego w Paryżu. Opublikował szereg prac dotyczących powstania. Po ogłoszeniu amnestii w 1840 roku przeniósł się do Brukseli i zabiegał o prawo powrotu do kraju. Po długich staraniach władze pruskie zgodziły się – po odbyciu przez niego reszty kary twierdzy w Inden w latach 1846-1847 – jedynie na jego zamieszkanie w granicach Prus, ale poza obrębem Księstwa. Osiadł wtedy w Wiesbaden, gdzie zmarł 15 czerwca 1851 roku.

Żonaty z Magdaleną z Gembartów (ślub 17 grudnia 1816 roku), miał córkę Magdalenę. Był członkiem loży wolnomularskiej Bracia Zjednoczeni w drugim stopniu rytu („czeladnik”). Został odznaczony Krzyżem Kawalera Orderu Virtuti Militari.

B. J. Umiński, *General Jan Nepomucen Umiński 1778-1851*, Wrocław 1999.